

УДК 546.536.42

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИКО-ХІМІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СИТЕМІ $Tl_2Te-PbTe$

Малаховська Т.О., Сабов М.Ю., Барчій І.Є., Переш Є.Ю.

Ужгородський національний університет, 88000, м. Ужгород, вул.. Підгірна, 46

При дослідженні фазових рівноваг у системі $Tl_2Te-PbTe$ авторами роботи [1] встановлено, що дана система, на відміну від аналогічних систем ($Tl_2S(Se)-Sn(Pb)S(Se)$) [2-4], не є квазібінарною у всьому концентраційному інтервалі. Сполука Tl_4PbTe_3 , що плавиться конгруентно при 893 К, ділить її на дві підсистеми $Tl_2Te-Tl_4PbTe_3$ та Tl_4PbTe_3-PbTe , із яких $Tl_2Te-Tl_4PbTe_3$ не є квазібінарною.

Метою даної роботи було уточнення характеру фізико-хімічної взаємодії в системі $Tl_2Te-PbTe$.

Для дослідження фазових рівноваг у системі $Tl_2Te-PbTe$ синтезували сплави у всьому концентраційному інтервалі через 10 мол. %, а також склад, що відповідає тернарній сполуці Tl_4PbTe_3 . Синтез сплавів системи здійснювали прямим однотемпературним методом у вакуумованих до 0,13 Па кварцових ампулах із попередньо синтезованих бінарних сполук (Tl_2Te та $PbTe$) [5]. Режим синтезу підбирали на основі Т-х діаграми [1]. Нагрів проводили зі швидкістю 40-60 К/год. При максимальній температурі

синтезу 1273 К (витримка протягом 24 годин) всі компоненти і продукти взаємодії знаходилися в розплавленому стані, що обумовлювало завершення хімічної взаємодії з утворенням необхідних фаз. Охолодження здійснювали із швидкістю 20-30 К/ год. Для приведення сплавів у рівноважний стан при температурі 473 К протягом 480 годин проводили гомогенізуючий відпал, відповідно до [1]. Одержані зрізці досліджували методами диференційного термічного (ДТА), рентгенофазового (РФА) та мікро структурного (МСА) аналізів. На дифрактограмах зразків підсистеми Tl_4PbTe_3-PbTe чітко проявлялись дві системи рефлексів, які належать Tl_4PbTe_3 та $PbTe$. Розраховані за допомогою праграми UnitCell [7] параметри ґратки практично не змінювалися у всьому концентраційному інтервалі (Рис.1).

Згідно [6] сполуки Tl_2Te та Tl_4PbTe_3 є ізоструктурними (Таблиця), тому і характер їх дифрактограм подібний.

Таблиця

Кристалохімічні параметри сполук Tl_2Te , Tl_4PbTe_3 , $PbTe$

Сполука	Сингонія	Пр.група	Розрахункові			Літературні		
			a	b	c	a	b	c
Tl_2Te	Тетрагон.	I4/mcm	8.931	8.931	12.652	8.929	8.929	12.620
Tl_4PbTe_3	Тетрагон.	I4/mcm	8.856	8.856	13.085	8.841	8.841	13.056
$PbTe$	Кубічна	Fm3m	6.466	6.466	6.466	6.461	6.461	6.461

На дифрактограмах зразків підсистеми $Tl_2Te-Tl_4PbTe_3$ спостерігається закономірне зміщення основних рефлексів, а значення параметрів ґратки, розраховані на основі дифрактограм, змінюються у відповідності до закону Vegarda (Рис.1), що є характерним для утворення твердих розчинів.

За даними ДТА побудовано $T-x$ діаграму $Tl_2Te-PbTe$. Підтверджено конгруентний характер плавлення Tl_4PbTe_3 та евтектичний характер фізико-хімічної взаємодії у підсистемі Tl_4PbTe_3-PbTe (Рис.2). Гілки первинних кристалізацій вихідного $PbTe$ та проміжної тернарної сполуки Tl_4PbTe_3 перетинаються у евтектичній точці з координатами 47 мол. % $PbTe$, 863 К (нонваріантний процес $L \leftrightarrow Tl_4PbTe_3 + PbTe$).

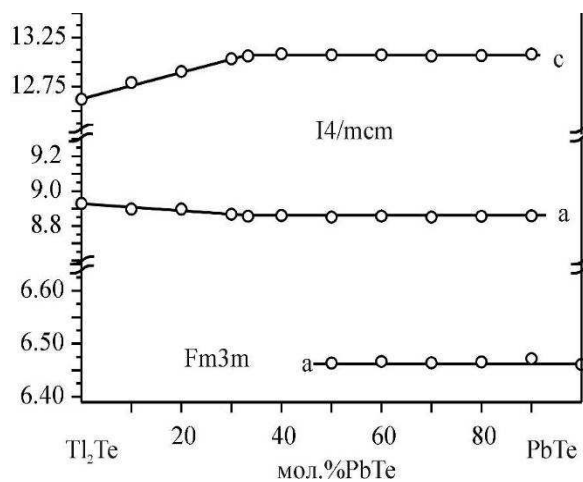

Рис.1. Залежність зміни параметрів ґратки системи $Tl_2Te-PbTe$

Граничний твердий розчин на основі $PbTe$ при температурі евтектичного перетворення не перевищує 10 мол. %.

Щодо підсистеми $Tl_2Te-Tl_4PbTe_3$, то, з одного боку, розташування точок температурних фазових перетворень на $T-x$ діаграмі вказують на можливість утворення твердих розчинів, а з іншого – роздвоєння термічних ефектів на термограмах є нетиповим для твердих розчинів. Дослідження мікроструктури підтвердили двофазність зразків у концентраційному інтервалі між Tl_4PbTe_3 і $PbTe$, а також високу імовірність наявності залишків сторонньої фази для зразка складу 30 мол. % $PbTe$ при однофазності зразків збагачених Tl_2Te (Рис3)

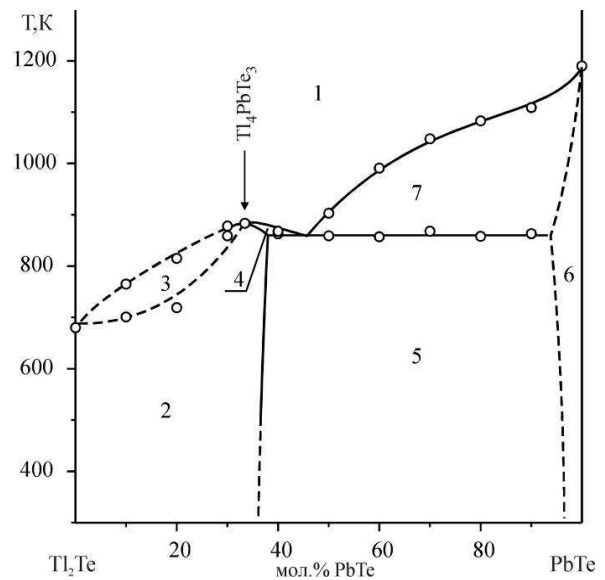

Рис.2. $T-x$ діаграма системи $Tl_2Te-PbTe$
1 – L; 2 – α - твердий розчин; 3 – L + α ;
4 – L + α ; 5 – $Tl_4PbTe_3 + PbTe$; 6 – $PbTe$;
7 – L + $PbTe$

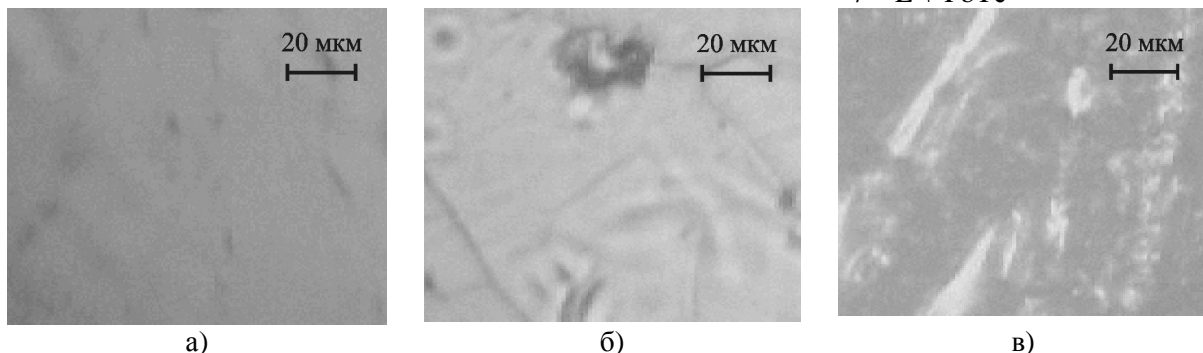

Рис.3. Результати МСА сплавів системи $Tl_2Te-PbTe$
(а – 20 мол. % $PbTe$, б – 30 мол. % $PbTe$, в – 50 мол. % $PbTe$)

Співставлення та аналіз літературних даних відносно фазових рівноваг у системі $Tl_2Te-PbTe$ вказують на високу імовірність формування неперервних рядів твердих розчинів на основі Tl_2Te і Tl_4PbTe_3 . Водночас, є підстави вважати, що за даних умов синтезу (температури та часу відпалу) у системі не в повній мірі досягається рівноважний стан. З огляду на сказане, фазові рівноваги у системі $Tl_2Te-PbTe$ потребують подальшого уточнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берг Л.Г., Латыпов З.М., Четкин Р.М. Исследование системы $PbTe-Tl_2Te$ // Докл. АН СССР. –1969. –Т.185, №2. –С.335-337.
2. Готук Али Аларик, Бабанлы М.Б., Кулиев А.А. Фазовые равновесия в системе Tl_2S-SnS // Неорган. материалы. –1979. –Т.15, №3. – С.530-531.
3. Али Аларик Готук, Бабанлы М.Б., Кулиев А.А. Фазовые равновесия в системах $Tl_2Se-SnSe$ и $Tl_2Se-PbSe$ // Неорган. материалы. –1978. – Т.14, №3. – С.587-589.
4. Али Аларик Готук, Бабанлы М.Б., Кулиев А.А. Фазовое равновесие в системе Tl_2S-PbS // Неорган. материалы. –1979. –Т. 15, №8. – С. 851-853.
5. Абрикосов Н.Х., Банкина В.Ф., Порецкая Л.В., Скуднова Е.В., Чижевская С.Н. Полупроводниковые халькогениды и сплавы на их основе. - М.: Наука. –1975. –220 с.
6. Bradtmoeller S., Boettcher P. Darstellung und Kristallstruktur von $SnTl_4Te_3$ und $PbTl_4Te_3$ // Zeitschrift fuer Anorganische und Allgemeine Chemie. –1993. – S. 1155-1160.
7. Holland T.J.B. and Redfern S.A.T. Unit cell refinement from powder diffraction data: the use of regression diagnostics. // Mineralogical Magazine. –1997. V. 61. –P.65-77.

SOME FEATURES OF THE PHYSICO-CHEMICAL INTERACTION IN THE $Tl_2Te-PbTe$ SYSTEM

Malakhovska T.O., Sabov M.Yu., Barchij I.Ye., Peresh E.Yu.

The $Tl_2Te-PbTe$ system was reexamined by X-ray powder diffraction, differential thermal and microstructure analysis. Tl_4PbTe_3 melted congruently were confirmed. The eutectic interaction in the Tl_4PbTe_3-PbTe subsystem were established. Comparison and analysis of the experimental and literature data's have shown the necessity of the $Tl_2Te-Tl_4PbTe_3$ subsystem reexamination.